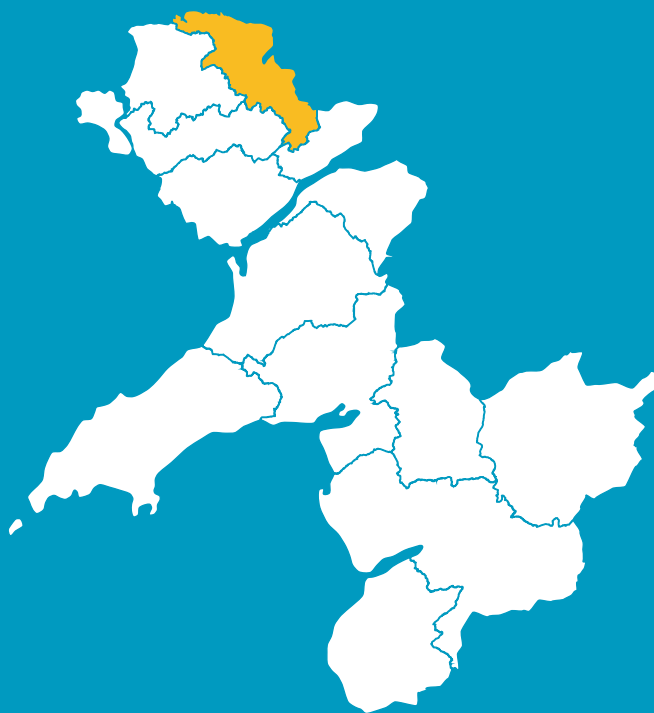

EICH ARDAL CHI. BETH SY'N BWYSIG?

ARDAL
LLIGWY A TWRCELYN

ASESIAD O LESIANT GWYNEDD A MÔN

EISIAU
DWEUD
EICH
DWEUD?

Mae'r ddeddf newydd wedi sefydlu Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus ar gyfer pob ardal awdurdod lleol er mwyn sicrhau bod cyrff cyhoeddus yn gweithio efo'i gilydd i greu gwell dyfodol i bobl Cymru.

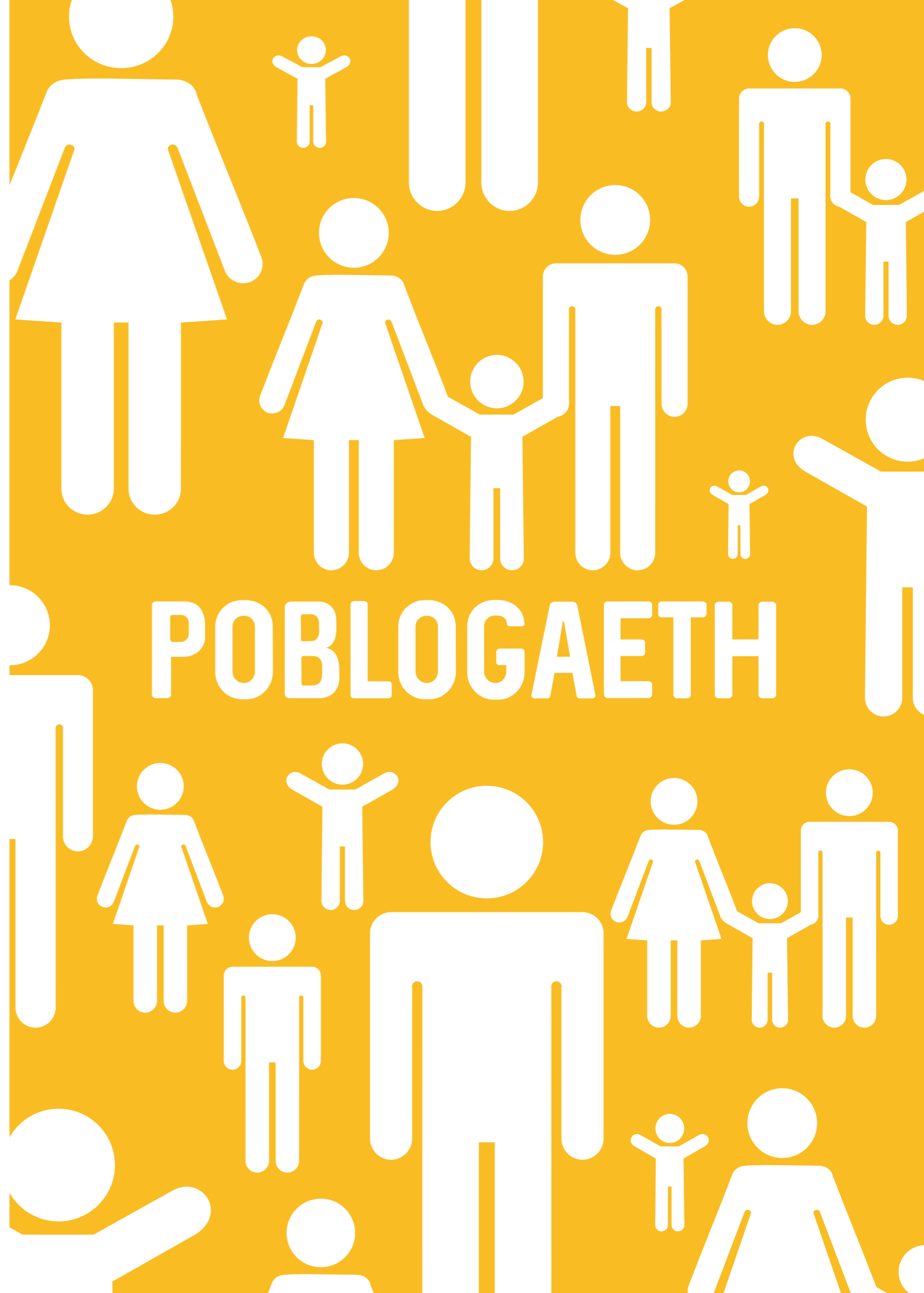
Ar gyfer Gwynedd a Môn mae'r ddau Fwrdd wedi dod at ei gilydd i gydweithio, ac mae'n bartneriaeth sy'n cynnwys y cynghorau sir, y gwasanaeth tân ac achub, gwasanaeth iechyd a Chyfoeth Naturiol Cymru.

Mae Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus Gwynedd a Môn wedi rhannu'r ardal gyfan yn 14 o ardaloedd llai. Mae gwaith ymchwil wedi cael ei wneud ar ran y Bwrdd ar bob un o'r 14 ardal er mwyn deall a dysgu mwy am lesiant yr ardaloedd hynny. Yn ogystal â'r data sydd ar gael rydym hefyd eisiau gwybod beth rydych chi yn feddwl am eich ardal a'ch cymuned – yr hyn sy'n bwysig i chi, beth sy'n dda a beth sydd angen ei wella. **Bydd cyfle i chi leisio eich barn trwy fynychu un o'r sesiynau galw heibio lleol neu mewn holiadur ar-lein. Mae mwy o wybodaeth a dyddiad pob sesiwn leol i weld ar www.LlesiantGwyneddaMon.org.**

Bydd y cyfnod ymgynghori yma yn dod i ben ar y 31^{ain} o Ragfyr 2016. Y gobaith yw y bydd gan y Bwrdd ddarlun cliriach wedyn o'n cymunedau, beth sy'n bwysig i bobl yn yr ardal yma o Gymru, a sut gall y partneriaid gyd-weithio i gynllunio gwasanaethau ar gyfer y dyfodol.

DAETH DEDDF LLESIANT
CENEDLAETHAU'R
DYFODOL [CYMRU] I
RYM AR Y 1^{AF} O EBRILL
2016. PWRPAS Y DDEDDF
YW GWELLA LLES
**CYMDEITHASOL,
ECONOMAIDD,
AMGYLCHEDDOL
A DIWYLLIANNOL
CYMRU.**

DYMA'R WYBODAETH
RYDYM WEDI EI GASGLU
AR ARDAL LLIGWY A
TWRCELYN HYD YMA.
YDYCH CHI'N ADNABOD
Y DARLUN SYDD WEDI EI
GREU O'CH ARDAL CHI?

PWY YW POBL ARDAL LLIGWY A TWRCELYN?

Mae **13,670** o bobl yn byw yn ardal Lligwy a Twrcelyn. Mae hyn tua **19%** o gyfanswm poblogaeth Ynys Môn.

O'i gymharu â gweddill Môn a Chymru mae poblogaeth ardal Lligwy a Twrcelyn yn llawer hŷn yn gyffredinol, gyda chyfran is o phobl dan 45 oed a mwy o bobl dros 60 oed, yn enwedig rhwng 60 ac 80 oed.

Mae nifer y bobl sy'n byw yn ardal Lligwy a Twrcelyn wedi cynyddu o 6% rhwng 1981 a 2011. Mae hyn yn debyg i'r twf sydd wedi bod ym Môn ond yn is na Chymru gyfan sydd wedi gweld twf o 11%.

Nid yw'r cynnydd wedi bod yr un fath ym mhob grŵp oedran. Mae nifer y bobl dros 80 oed yn yr ardal wedi tyfu **160%** mewn 30 mlynedd. Ond mae dros 30% o ostyngiad wedi bod yn nifer y plant dan 15 oed a dros 20% o ostyngiad yn nifer y bobl rhwng 16 a 39 oed yn yr un cyfnod.

Mae disgwyl i'r patrwm yma barhau dros yr 20 mlynedd nesaf gyda chynnydd o **80%** yn nifer y bobl dros 80 oed ar draws Môn – ond mae'n debyg y bydd gostyngiad o 12% yn y boblogaeth dan 16 oed.

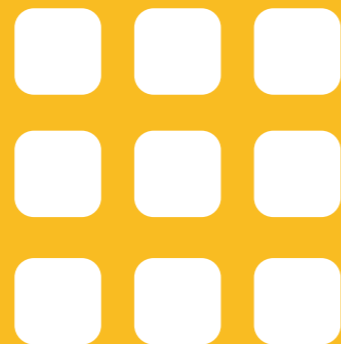
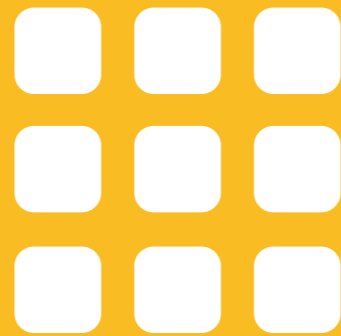
IAITH

Yn ôl cyfrifiad 2011 roedd **55%** o bobl Lligwy a Twrcelyn yn gallu siarad Cymraeg. Mae hyn wedi gostwng o 60% ers 1981. Mae hyn yn adlewyrchu'r patrwm ar gyfer gweddill y sir sydd wedi gweld gostyngiad o 5% yn y siaradwyr o 62% i 57% yn yr un cyfnod.

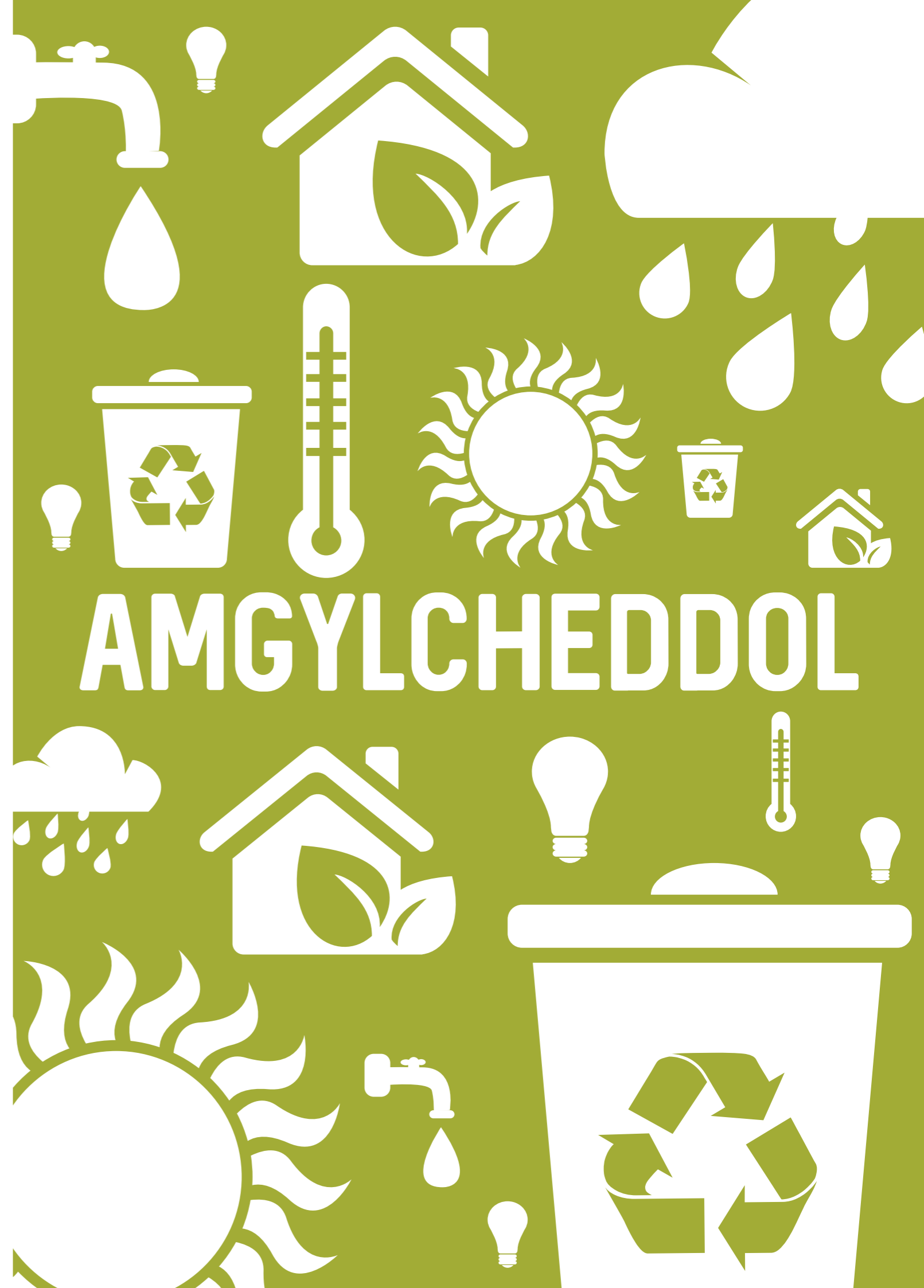
Mae ffigyrau mwyaf diweddar yn nodi mai **46%** o bobl Ynys Môn sy'n siarad Cymraeg yn ddyddiol, o'i gymharu â 11% yng ngweddill Cymru.

CYNNYDD
80%
OEDRAN
80+

2016
POBLOGAETH
YNYS MÔN
70,000

2036
POBLOGAETH
YNYS MÔN
68,000

PA MOR WYRDD YW'R ARDAL?

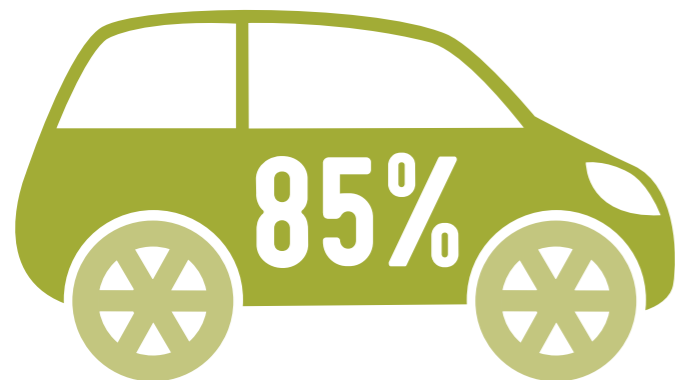
Mae cyfraddau ail-gylchu wedi codi ym Môn dros y 4 mlynedd diwethaf. Erbyn hyn mae **59.5%** o wastraff sy'n cael ei gasglu o dai, busnesau a chanolfannau ailgylchu yn Ynys Môn yn cael ei aildefnyddio neu ailgylchu. Mae hyn yn cynnwys deunyddiau biowastraff sy'n cael eu compostio.

Mae tipio slei bach yn uwch ym Môn na gweddill Cymru - gyda 25.3 achos o dipio yn cael ei adrodd i bob 1000 o'r boblogaeth o gymharu â 10.2.

Ôl-troed Carbon – mae'r data yn dangos bod **85%** o dai yn ardal Lligwy a Twrcelyn yn berchen ar o leiaf un car neu fan, o'i gymharu a 82% yn Ynys Môn a **77%** yng Nghymru gyfan. Mae allyriadau carbon fesul pen o'r boblogaeth ar gyfer Môn yn **6.7kt CO₂** sydd ychydig yn uwch na lefel Cymru o **6.6kt CO₂**.

Mae newid yn yr hinsawdd yn achosi lefel y môr godi sy'n cyfrannu at y risg o lifogydd yn yr ardal. Yn Ynys Môn mae tua **970** o dai mewn perygl o lifogydd o fewn 4 ardal sydd wedi eu hadnabod i fod mewn perygl o lifogydd eithafol.

Yn ardal Lligwy a Twrcelyn mae tua **200** o dai o dan fygythiad o lifogydd mewndirol gan afonydd yn yr ardal.

PA MOR LÂN YW'N STRYDOEDD?

Mae glendid strydoedd yn cael ei archwilio yn flynyddol gan Cadw Cymru'n Daclus. O'r strydoedd gafodd eu harchwilio yn yr ardal roedd **8%** heb sbwriel na gwastraff (Gradd A), **34%** gyda dim mwy na tri dan bach o sbwriel (Gradd B+) a **50%** ar y cyfan yn rhydd o sbwriel a gwastraff, gan eithrio rhai eitemau bach (Gradd B). Yn gyffredinol yn Ynys Môn mae'r strydoedd yn tueddu fod yn rhai Gradd B neu B+.

STRYDOEDD
GRADD A
8%

AMGYLCHEDD NATURIOL

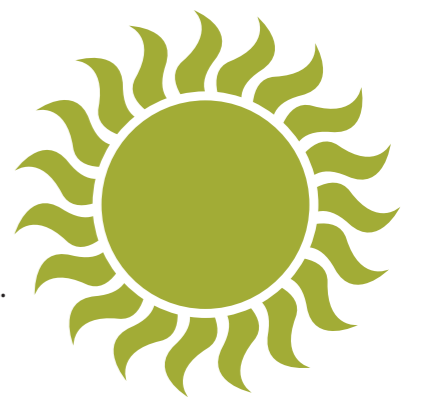
Mae nifer o gynefinoedd pwysig ar Ynys Môn sy'n cynnwys rhostir isel ac arfordirol, corstiroedd, coetiroedd, a pherthi hynafol, yn ogystal â rhai o'r twyni tywod mwyaf yng Nghymru. Dyma un o gadarnleoedd rhai rhywogaethau prin, fel y Fadfall Ddŵr Gribog, y Wiwer Goch, Dyfrgi, Llygoden Bengron y Dŵr a'r Frân Goesgoch. Mae cynlluniau gwarchod mewn lle ar gyfer pob un ohonynt.

Mae Gwarchodfa Natur Cenedlaethol **Gors Goch** yn yr ardal yn rhan o wlybtiroedd gwyllt Môn. Mae'r corsydd calchaid yma yn brin ar draws y Deyrnas Gyfunol bellach ac mae nifer o rywogaethau yn byw yma sydd wedi addasu'n benodol i gorsydd fel hyn.

Mae'r **wiwer goch** yn un o'r mamolion mwyaf prin yng Nghymru – mae prosiect mewn lle ar Ynys Môn ers blyneddoddedd er mwyn cynyddu niferoedd. Bellach mae llawer i'w gweld yng nghoedwig **Mynydd Llwydiarth** ger Pentraeth.

Daliwyd y minc cyntaf ar Ynys Môn yn 2005, mae sawl un wedi cael eu dal **Nghors Erddreiniog ger Benlech** ers hynny. Mae ymdrechion i sicrhau na fydd y minc yn ymsefydlu ar yr ynys gan ei fod yn hela pysgod, anifeiliaid di-asgwrn-cefn, amffibiaid, adar a mamaliaid bychan, sy'n ei wneud yn fygythiad i fywyd gwyllt yr ardal.

Mae traeth **Benlech** wedi ei wobrwyo gyda Baner Las sydd yn golygu ei fod ymysg y traethau gorau yn fyd-eang.

CYMDEITHASOL

IECHYD DA?

Yn ardal Lligwy a Twrcelyn mae tua **1,400** o gleifion wedi eu cofrestru fesul meddyg teulu. Mae hyn yn debyg i lefel gweddill Môn ond yn sylweddol is na Chymru sydd ar **1,600**.

Yn ddibynnol ar ble rydych yn byw yn yr ardal hon yna mae'n debyg y byddwch yn aros ar gyfartaledd rhwng **9:15 munud** a **15:48 munud** am ambiwlans i ymateb i achos ble mae perygl i fywyd.

Nid oes gwybodaeth benodol am iechyd poblogaeth Lligwy a Twrcelyn. Mae'r ystadegau sy'n cael eu cynnwys yn y llyfryn hwn ar gyfer Ynys Môn gyfan – ond yn rhoi syniad i chi o gyflwr a phatrymau iechyd y sir.

Mae disgwyliad oes dyn adeg ei eni yn Ynys Môn yn **78.7** oed, tra bod disgwyliad oes merch adeg ei geni yn **83** oed.

Yn Ynys Môn, mae'r bwlch mewn disgwyliad oes adeg geni merched a dynion, rhwng y rhai mwyaf a lleiaf difreintiedig yn sylweddol llai na'r bwlch ar lefel Cymru gyfan - cymaint a 75% yn llai i ferched a 30% yn llai i dynion.

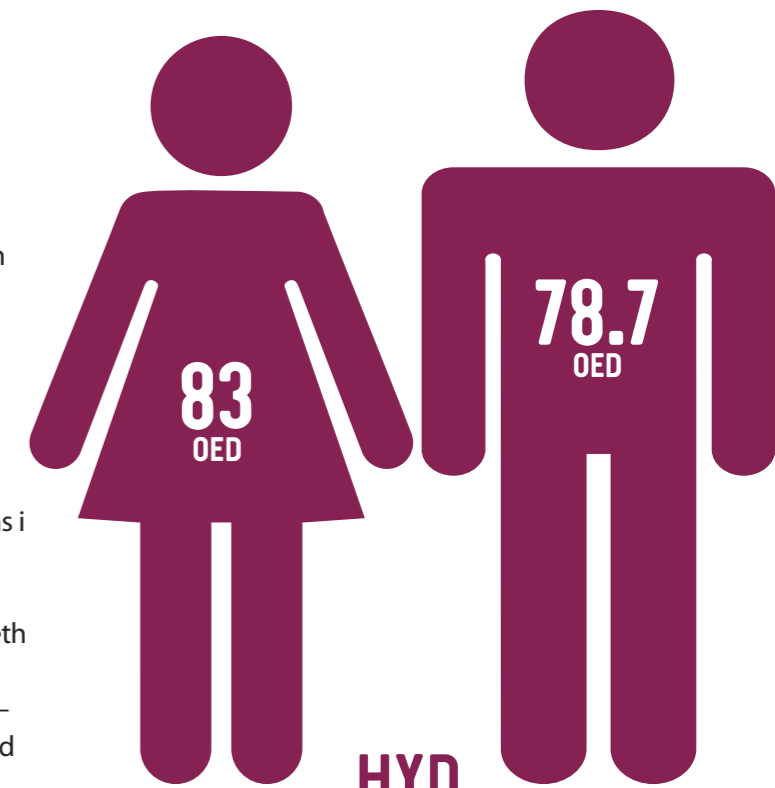
Mae 58% o oedolion Ynys Môn dros bwysau neu yn ordew – mae hyn yr un canran â phoblogaeth Cymru gyfan. Mae canran Ynys Môn wedi cynyddu o 3% ers 2011, tra bod ffigwr Cymru wedi aros yr un fath.

Yn Ynys Môn mae 32% o blant 4-5 oed dros eu pwysau neu yn ordew – sy'n uwch na ffigwr Cymru o 26%.

Ffactorau eraill sy'n effeithio ar ein hiechyd yw ysmegu ac yfed alcohol. Mae **22%** o bobl 16 oed neu'n hŷn Môn yn dweud eu bod yn ysmegu a 38% o bobl yn yfed mwy na **5** gwydr bach o win, neu tua 3 pheint o gwrw, ar y diwrnod yfed trymaf yn yr wythnos. Mae hyn yn debyg i weddill Cymru ac wedi aros yn gyson dros y blynyddoedd diweddar.

Mae'r cyfradd hunanladdiad yn Ynys Môn o 10.4 i bob 100,000 o'r boblogaeth, yn is na chyfradd hunanladdiad Cymru sydd yn 12.2 y flwyddyn.

Yn Môn, mae cyfradd beichiogi merched yn eu harddegau sydd o dan 18 oed yn 23.6 fesul 1000 o ferched 15-17 oed. Mae hyn yn debyg i ffigyrau Cymru.

HYD OES

CADW'N DDIOGEL

Mae cyfradd troseddau ardal Lligwy a Twrcelyn fesul 1,000 o'r boblogaeth wedi gostwng o **78.6** i **57.7** rhwng 2011 a 2015. Mae hyn yn dilyn y patrwm cyffredinol ar gyfer Ynys Môn.

Mae ymddygiad gwrth-gymdeithasol ar i lawr yn Lligwy a Twrcelyn hefyd ond yn dal i gyfri am **34%** o holl droseddau yr ardal.

Mae **81%** o bobl yn credu ei bod yn saff i blant chwarae tu allan yng Ngwynedd ac Ynys Môn. Mae'r ffigwr cyfatebol ar gyfer Cymru yn **64%**.

Yn ardal Lligwy a Twrcelyn mae **47** o achosion tân ar gyfartaled pob blwyddyn – **19%** o'r achosion hynny wedi'u cychwyn yn fwriadol. Mae'r nifer o danau bwriadol yn Ynys Môn yn amrywio rhwng **9%** a **42%**.

47
ACHOS TÂN

19%
YN FWRIADOL

CADW MEWN CYSYLLTIAD

Mae'r canran sydd â mynediad i fand-eang yn cynyddu yn flynyddol – erbyn hyn dim ond **2%** o eiddo yng Ynys Môn sydd heb fynediad o gwbl.

Mae **15%** o gartrefi yn ardal Lligwy a Twrcelyn heb gar neu fan, sy'n is na'r ffigwr ar gyfer Cymru gyfan sef 22%.

Yn ôl data cenedlaethol, mae Llanelian a Penraeth ymhlith y 10% o ardaloedd Cymru lle mae'n cymryd fwyaf o amser i deithio at wasanaethau sylfaenol fel fferyllfeydd, siopau bwyd a meddygfeydd.

Mae unigrwydd yn gyflwr sy'n effeithio ar bob oedran, ond mae pobl hŷn yn fwy agored i risg. Yn Lligwy a Twrcelyn, o ystyried y gwahanol ffactorau sy'n cyfrannu at unigrwydd, mae risg uwch i bobl dros 65 oed fod yn unig yn ardal Porth Amlwch. Mae'r risg yn is yn ardal Llanbedrgoch.

HELPU'N GILYDD

Mae **13%** o'r boblogaeth yn ardal Lligwy a Twrcelyn yn darparu o leiaf un awr yr wythnos o ofal di-dâl. Mae'r ffigwr yma yn debyg i ardaloedd eraill o Ynys Môn a gweddill Cymru.

ECONOMI A GWAITH

O dan y mesur ar gyfer pa mor gryf a chynhyrchiol yw economi (sef Gwerth Ychwanegol Crynswth), mae economi Môn yn fwy gwan yn gyffredinol nag economi Cymru. Ond, mae economi Cymru gyfan yn wan o'i gymharu â'r Deyrnas Gyfunol.

Mae **40%** o bobl sydd mewn gwaith, ond heb unrhyw gymhwyster yn ardal Lligwy a Twrcelyn yn gweithio yn y crefftau medrus.

O bobl Lligwy a Twrcelyn, sydd heb unrhyw gymhwyster mae 52% yn economaidd anweithgar – mae hyn yn golygu ddim yn gweithio am amrywiol resymau. Dyma'r ffigur uchaf ymysg ardaloedd Ynys Môn.

Yn y maes proffesiynol mae **24%** o bobl sydd â chymhwyster gradd neu gyfatebol yn gweithio, mae hyn yn debyg i weddill Môn a Chymru. Mae canran eithaf uchel, sef 20%, o bobl sydd â chymhwyster gradd neu gyfatebol yn yr ardal yn gweithio yn crefftau medrus. Dyma'r ardal sydd â'r caran uchaf yn Ynys Môn o boblogaeth gyda chymhwyster prentisiaeth.

Ar ei uchaf, roedd **3.13%** o bobl 16-64 oed Lligwy a Twrcelyn yn hawlio'r Lwfans Ceisio Gwaith y llynedd. Mae'r canran yma yn uwch na'r ffigur Cymreig. Ar unrhyw adeg, mae o leiaf **2.15%** o bobl 16-64 oed Cymru gyfan, yn hawlio'r lwfans.

Mae cyfradd busnesau newydd sy'n cychwyn yn Ynys Môn yn uwch na Gwynedd ac yn debyg iawn i'r lefel yng Nghymru. Mae **65%** o gwmnïau yn Ynys Môn yn aros mewn busnes am o leiaf tair blynedd. Mae hyn yn uwch na lefelau Cymru sydd â **60%**. Mae'r gyfradd o'r busnesau sydd yn dod i ben hefyd yn uwch ar Ynys Môn (8%) na Gwynedd (7%), ac ychydig yn is na Chymru (9%).

Ffermio yw'r sector mwyaf yn ardal Lligwy a Twrcelyn – mae'n cyfri am 30% o gyflogwyr yr ardal. Dyma'r uchaf o ardaloedd Ynys Môn i gyd. Mae'r ffigur ddwywaith canran y diwydiant nesaf ato, sef adeiladwaith sydd ar 15%.

Mae **17%** o'r boblogaeth 16 oed a throsodd sydd mewn gwaith yn gweithio o adref, dyma'r ail uchaf o ardaloedd Ynys Môn – mae hyn hefyd yn uwch na'r ffigur Cymreig o 11%. Mae **46%** o'r boblogaeth sy'n gweithio'n ardal Lligwy a Twrcelyn, yn teithio mwy na chwe milltir i'w gwaith. Dyma'r boblogaeth sy'n teithio bellaf i'w gwaith ar yr ynys.

Mae canolrif cyflog wythnosol yn Ynys Môn tua **£422 yr wythnos**, sydd **8% yn uwch** na chanolrif cyflog trwy Gymru gyfan (£386 yr wythnos). Mae cyflogau merched **27% yn llai** na chyflog dynion yr ynys, ond mae'r bwlch yma yn is na'r bwlch ar gyfer Cymru sydd yn 33%.

£422
YW CANOLRIF CYFLOG WYTHNOSOL YN YR ARDAL
65%
O GWMNIAU MEWN BUSNES AM 3 BLYNEDD+

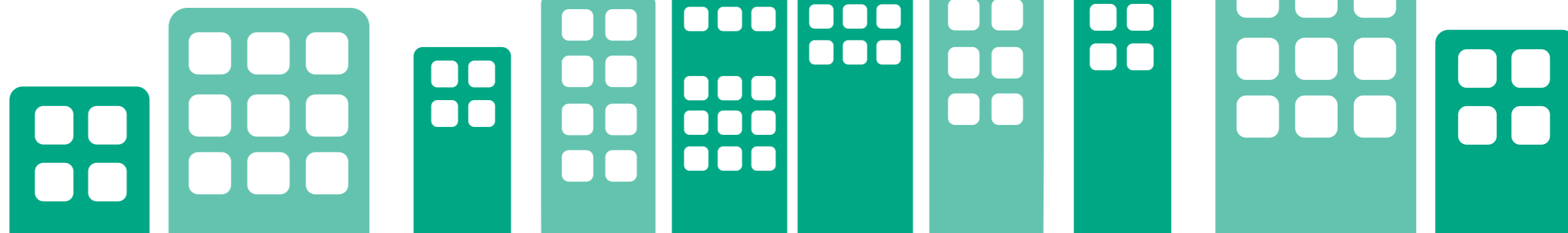
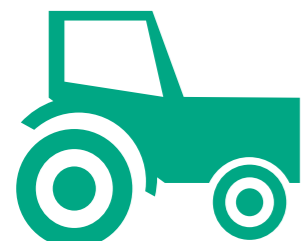
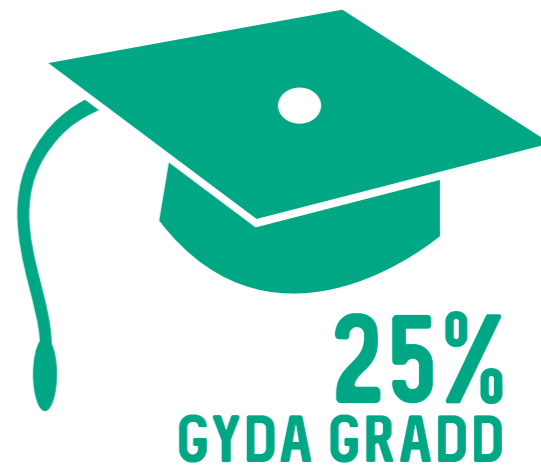
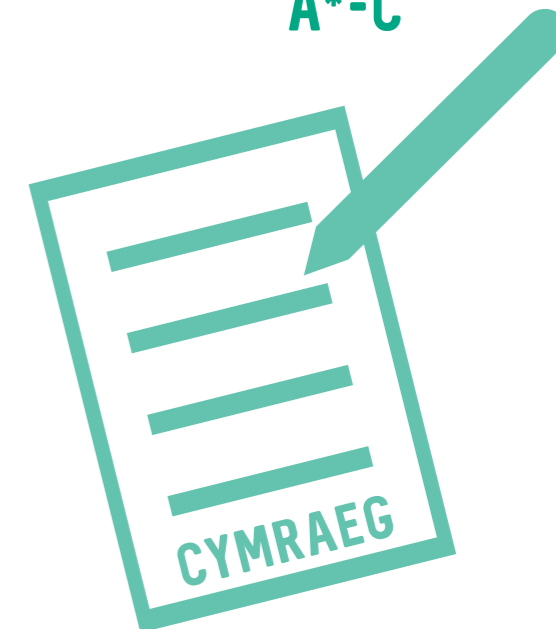
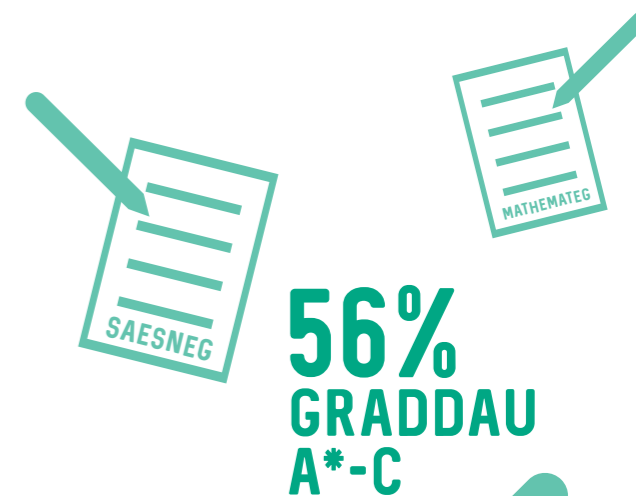
SGILIAU AM OES

Mae **56%** o ddisgyblion ardal Lligwy a Twrcelyn yn cael 5 TGAU Gradd **A*** i **C** mewn pynciau sy'n cynnwys Cymraeg neu Saesneg a Mathemateg – mae hyn yn is na ffigur Môn (57%) a Chymru (58%). Dyma'r ail ffigur isaf o holl ardaloedd Ynys Môn i gyd.

Mae llai o ddisgyblion sy'n derbyn prydau am ddim yn cael 5 A* i C TGAU yn y pynciau craidd o'i gymharu â disgyblion eraill. Mae bwlch mewn cyrhaeddiad o 24% rhwng y ddau grŵp o ddisgyblion yn Lligwy a Twrcelyn; mae hyn yn cymharu â bwlch o 25% ar gyfer Ynys Môn a 33% yng Nghymru gyfan.

O'r bobl ifanc sy'n gadael yr ysgol – **2.2%** sydd ddim yn parhau mewn addysg, cyflogaeth nac hyfforddiant yn Ynys Môn. Mae hyn yn is na ffigur Cymru o **2.8%**.

Mae gan **25%** o boblogaeth ardal Lligwy a Twrcelyn gymhwyster gradd neu debyg, sydd yn debyg i ffigur Ynys Môn. Bron i chwarter poblogaeth yr ardal sydd heb unrhyw gymhwyster, mae hyn hefyd yn debyg i weddill Ynys Môn a Gwynedd.

YR ARIAN YN EICH POCED

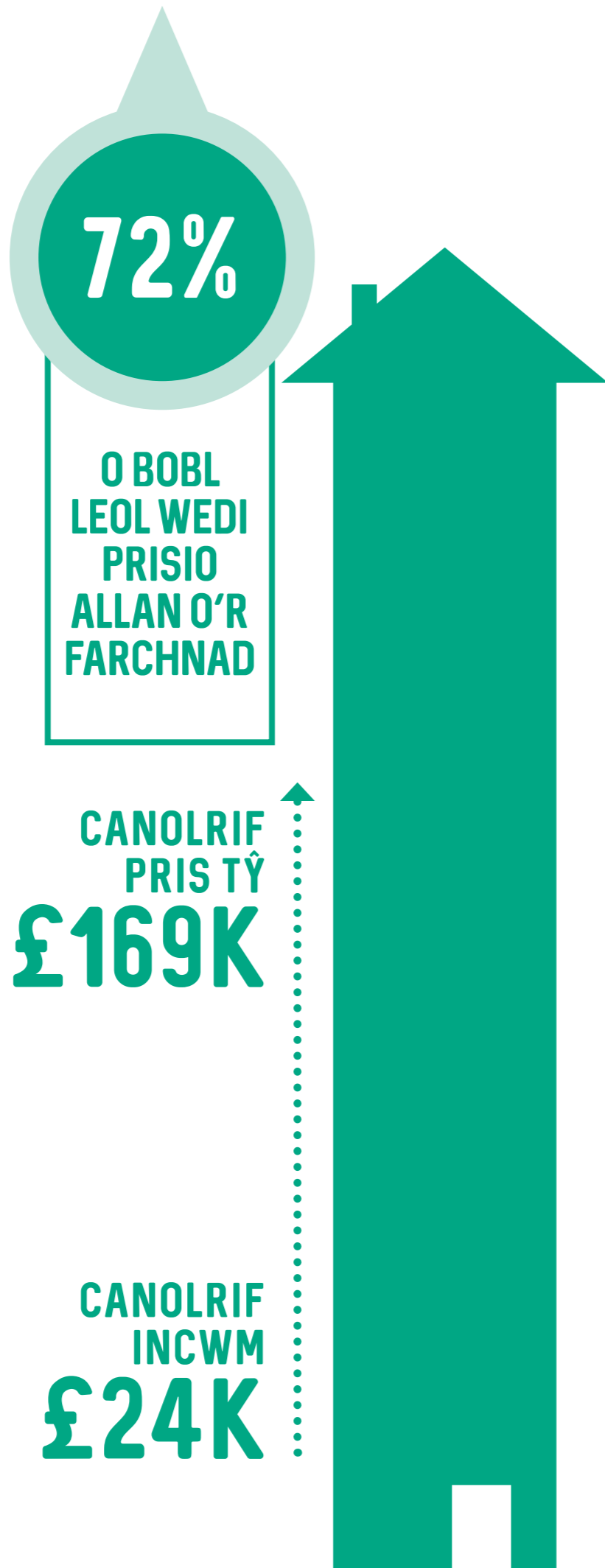
Mae arian sydd ar gael i'w wario ar ôl trethi a chostau talu am gartref gan bobl yn Ynys Môn, yn **£16,238** y pen y flwyddyn, sy'n £936 yn uwch na Chymru gyfan.

Yn ardal Lligwy a Twrcelyn, mae **16%** o ddisgyblion ysgol gynradd yn hawlio prydau ysgol am ddim, sy'n is na ffigwr Ynys Môn. Erbyn i ddisgyblion gyrraedd yr ysgol uwchradd, mae'r ffigwr yn gostwng ychydig i **14%**.

Mae 16% o aelwydydd yn ardal Lligwy a Twrcelyn mewn tloedi tanwydd, sy'n is na'r canran ar gyfer Ynys Môn gyfan, sef 18% ond ychydig yn uwch na'r ffigwr Cymreig o 14%.

O'r holl aelwydydd yn yr ardal, mae 6% heb wres canolog, sy'n uwch na'r cyfartaledd o 5% ar gyfer Môn ond tair gwaith yn uwch na ffigwr Cymru.

Mae pris canolrif eiddo yn Lligwy a Twrcelyn yn **£169,250**. Yn yr ardal, mae canolrif incwm aelwydydd yn **£23,522**, ond mae angen £37,143 i allu prynu tŷ ar bris lefel mynediad i'r farchnad. Mae hyn yn golygu bod **72.3%** o aelwydydd Lligwy a Twrcelyn wedi eu prasio allan o'r farchnad. Dyma'r uchaf o ardaloedd Ynys Môn ble mae 64% wedi eu prasio allan o'r farchnad a 59% trwy Gymru.

CADW'N HEINI

Mae **46%** o ddisgyblion Ynys Môn wedi ymweld â chanolfan hamdden – sy'n uwch na lefel Cymru o 42%, ond yn is na Gwynedd sydd ar 53%. Mae **50%** o blant Ynys Môn hefyd yn cymryd rhan mewn gweithgaredd chwaraeon 3 gwaith neu fwy yr wythnos – mae hyn yn cymharu â 48% yng Nghymru.

Mae **37%** o oedolion yn Ynys Môn yn dweud eu bod yn actif am **o leiaf 30 munud** ar bump neu fwy achlysur mewn wythnos – mae hyn yn uwch na lefel Cymru o 31%, ond yn debyg iawn i Gwynedd. Mae'r canran yma wedi codi yn raddol dros y blynyddoedd diwethaf.

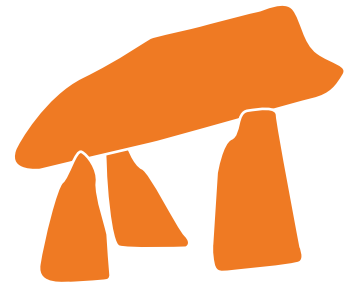
37%
O OEDOLION YN
CADW'N ACTIF AM
O LEIAF 30 MUNUD
5 GWAITH YR
WYTHNOS

AMSER HAMDDEN

Mae **60%** o oedolion yn Ynys Môn wedi mynychu digwyddiad celfyddydol yn ystod y flwyddyn, gyda **34%** wedi ymweld ag amgueddfa a **57%** wedi ymweld â llefydd hanesyddol. Mae hyn yn debyg i Wynedd a gweddill Cymru.

57%
WEDI
YMWELD
Â LLE HANESYDDOL

AM FWY O
WYBODAETH...

WWW.LLESIANTGWYNEDDAMON.ORG
01766 771000

Gofynnwch am
Rheolwr Partneriaeth Gwynedd a Môn